

Українська Академія Наук
Збірник Історично-Філологічного Відділу,
№ 30

Акад. С. ЄФРЕМОВ

ПОЕТ І ПЛАНТАТОР

У Києві — 1925

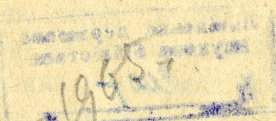
0610

Українська Академія Наук
Збірник Історично-Філологічного Відділу,
№ 30

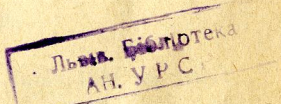
Акад. С. ЄФРЕМОВ

ПОЕТ І ПЛАНТАТОР

(300)

пр. 108 с. 24. ч. 488

У Києві — 1925

УЧАСНИКІВ АКАДЕМІЇ НАУК
УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК

Дозволяється випустити в світ.
Невідмінний Секретар Академії Наук, акад. *Аг. Кримський*.

I.

Останні роки недовгого свого віку Шевченко заповнив заходами та боротьбою проти того, що становило об'єкт зненависти усього його життя. Відомо, як цікавився він справою селянської реформи, що саме тоді підготовлялася; як слідував за всіма її перипетіями, як то тужив і обурювався тими хитаннями та млявістю, що виявлялися в цій, не тільки святій для його, але й особисто пекучій справі, то завдавав нових ударів кріпацтву в огненних поезіях. „О людській волі,—писав він 7 грудня 1859 року до В. Шевченка,—я розпитував; але ніхто нічого не знає коли, як і що з того буде“¹⁾. „А о волі ще й досі не чуть нічого доброго“,—ще раз одписує він тому-ж адресатові на село трохи згодом²⁾. З оповіданнів декого з приятелів Шевченка ми знаємо, як пережив поет знаменитий день 19 лютого 1861 р., за тиждень до своєї смерті,—день, коли вся Росія сподівалася визвольного акту. Коли зайшов до поета Федір Черненко, то замість привітання Шевченко, виснажений і недужий, кинувся до його з питанням: „Що? є?.. є воля? є маніфест?“—і глянувши в вічі Черненкові, зрозумів відповідь... Глибоко зітхнувши, мовив: „Так нема? Нема?.. Коли-ж воно буде?!“ Пустивши міцну недруковану фразу, Тарас закрив лице руками і, впавши на ліжко, заплакав“³⁾. Так в унісон з мільйонами кріпаків, одурених і обдертих, могло битись серце тільки у того, хто був справді „по плоті і духу син і рідний брат нашого безталанного народа“, як писав не за довго перед тим Шевченко⁴⁾.

І тим більше, що в його це не було тільки справою громадської честі чи обуреної совісті, як у багатьох, хто боровся проти поневолення людини людиною. Не кажучи вже про те, що більшу

¹⁾ Шевченко Т.—Твори, т. II. СПб. 1911, стор. 433.

²⁾ Там-же-таки, стор. 435.

³⁾ Кониський О.—Т. Шевченко-Грушівський, т. II. Львів, 1901, ст. 373.

⁴⁾ Шевченко Т.—Твори, т. II, стор. 433.

половину віку свого він сам ніс тягар кріпацької безправности— аж до останніх днів свого життя поет мав на собі рану, що ятрилась, мучила і день-у-день нагадувала про те, що неволя ще цупко держить у своїх лабетах мільйони кріпацьких душ. „Мои родные братья и сестры, о которыхъ мнѣ было тяжело вспоминать въ своемъ разсказѣ, до сихъ поръ крѣпостные. Да, м. г., они крѣпостные до сихъ поръ!“— таким криком кінчиться відома автобіографія Шевченка, надрукована в формі листа до редактора „Народнаго Чтенія“ в лютому 1860 р. Що для Шевченка це не було тільки фразою, знов-же маємо авторитетне посвідчення Мик. Новицького про те, як його виражав поет на розмови з поміщиком про визволення отих рідних кріпаків. „Я никогда не забуду нашего прощанія,—згадував опісля Новицький,—оно было послѣднее, ибо болѣе я его въ жизни уже не встрѣчалъ,—когда Тарасъ, вновъ повторяя свою просьбу похлопотать о его братьяхъ и сестрѣ Оринѣ, съ судорожнымъ воплемъ: „о, Орина, Орина!“... упалъ на убогій диванчикъ, стоявшій въ углу его убогой квартиры, и истерически, громко зарыдалъ, какъ ребенокъ“¹⁾... Можна думати, що й сама ота автобіографія була надрукована тільки за-для того, щоб ще один раз завдати удара зненависному кріпацтву, а заразом поставити і конкретне питання про визвіл родичів поетових.

І справді, реальні про це заходи починаються разом з надрукуванням згаданої автобіографії. Вже 18 лютого 1860 р. поет пише до В. Шевченка: „Напиши мені швиденько адрес Жаботинського і Керелівського пана: як його зовуть і що воно таке? Та напиши, як зовуть синів брата Микити, брата Йосипа і сестри Ярини. Жінки і дівчата уже не панщане, а про чоловіків, парубків і хлопців ще нічого не чутъ і за ґрунт теж“. „Робота моя о їх волі аж шкварчить, а ти ані телять“,—дорікає він у березні тому-ж Варфоломееві, видимо не діставши од його потрібних відомостей²⁾. Без цих бо відомостей не можна було починати справу офіційного клопотання про долю Шевченкових родичів.

А тимчасом у Петербурзі одбувалась підготовка цієї справи. Треба думати, що ініціативу її перед громадськими кругами взяв на себе Ол. Оболенський, редактор того самого „Народнаго Чтенія“, де була надрукована автобіографія Шевченка, земляк (полтавець) і прихильник Шевченкової музи. Очевидно, вирішено було почати справу іменем „Комитета общества для пособія нуждающимся литераторамъ и ученымъ“, неофіційно званого „Лите-

¹⁾ „Кіевская Старина“ 1889, III, стор. 732.

²⁾ Шевченко Т. — Твори, т. II, стор. 435.

ратурнымъ фондомъ“. Вже 4-го березня Ів. Тургенев, заїхавши до Оболонського і не заставши його дома, лишив йому такого листа:

„Я приїзжалъ съ тѣмъ, чтобы сказать Вамъ, что Комитетъ съ удовольствіемъ и готовностью принялъ на себя написать отъ своего имени письмо къ владѣльцу родственниковъ Шевченка; поручено доставить это письмо Кавелину, а я приїзжалъ узнать отъ Васъ имя это(го) помѣщика, его адресъ, имена Шевченковыхъ родственниковъ и т. д., чтобы передать все это Кавелину,—и потому покорно прошу передать мнѣ всѣ желаемыя свѣдѣнія для того, чтобы я ихъ доставилъ Кавелину. Чѣмъ Вы скорѣе это сдѣлаете, тѣмъ скорѣе пойдетъ письмо“¹⁾.

20-го березня на засіданні Комітета, на якому були: Е. Ковалевський (голова Комітету), Анненков, Галахов, Дружинін, Дудишкін, Заблоцький, Краєвський, Ламанський і Чернишевський—Тургенев поставив справу клопотання про долю Шевченкових родичів. Комітет ухвалив:

„Хотя подобное ходатайство не входитъ собственно въ дѣйствія общества, исчисленныя въ уставѣ, но такъ какъ оно, будучи самымъ челоуѣколюбивымъ и просвѣщеннымъ, имѣетъ притомъ цѣлю доставить истинное утѣшеніе литератору, приобрѣтшему своимъ талантомъ видное мѣсто въ современной литературѣ, то Комитетъ положилъ написать отъ имени всѣхъ своихъ членовъ письмо къ означенному помѣщику и просить его объ увольненіи родныхъ г. Шевченко, изъ уваженія къ его литературнымъ заслугамъ и вообще къ литературѣ. Письмо это, подписанное всѣми членами Комитета, уже отправлено по адресу“²⁾.

А ось і текст самого листа:

„19 марта 1860 р. М. Г., Валерій Эразмович! Мы, нижеподписавшіеся, члены Комитета общества литераторовъ и ученыхъ, обращаемся къ Вамъ съ покорнѣйшею просьбою, въ надеждѣ, что Вы примете ее во вниманіе и, если будетъ возможно, исполните.

Уважаемый и любимый сочленъ нашего общества, извѣстный всей Россіи поэтъ Тарасъ Григорьевичъ Шевченко имѣетъ между крѣпостными Вашими крестьянами Кіевской губерніи, Звенигородскаго уѣзда, въ селѣ Кириловкѣ, двухъ родныхъ братьевъ, Никиту и Іосифа и сестру Ирину. Онъ очень желаетъ, чтобы они получили свободу и горюетъ въ разлукѣ съ ними. Не откажите, милостивый государь, вели-

¹⁾ „Кіевская Старина“, 1892, II, стор. 320.

²⁾ „Кіевская Старина“, 1890, II, стор. 335.

кодушно исполнить это горячее желаніе Тараса Григорьевича, и отпустите братьевъ его и сестру на волю. Хотя онъ и знаетъ, что в скоромъ времени, съ прекращеніемъ крѣпостного состоянія, они получаютъ свободу, но такъ тоскуеть по нихъ, что готовъ даже, если Вы потребуєте, внести за нихъ выкупъ, лишь бы только скорѣе имѣть ихъ при себѣ.

Если Вы, милостивый государь, убѣдившись этою нашею усерднѣйшею просьбою, согласитесь отпустить на волю родныхъ г. Шевченко, но не иначе, какъ за выкупъ, то покорнѣйше Васъ просимъ увѣдомить насъ, какую именно сумму желаете Вы получить за нихъ, чтобы мы могли извѣстить объ этомъ г. Шевченко. Какъ бы Вы ни отпустили ихъ на волю, даромъ или за вознагражденіе, во всякомъ случаѣ и наше общество, и всѣ любители русской литературы были бы Вамъ за это глубоко и искренно благодарны. Въ ожиданіи отвѣта, покорнѣйше просимъ Васъ, м. г., принять увѣреніе въ совершенномъ нашемъ къ Вамъ уваженіи и преданности“¹⁾.

Написано цього листа—а складав його мабуть відомий юрист-філософ, проф. Кавелін, а може й Тургенев,—видимо популярним стилем. Літератори певне не знали, з ким мають справу, і намагаються говорити популярно, щоб бути зрозумілими всякому провінціальному Собакевичеві, чи Манілову. Підписали його всі члени Комітета, з докладним означенням чина та громадського становища. Це зроблено через те, з одного боку, що статут не давав права Товариству на такі вчинки,—отже юридично виходив ніби приватний лист од гуртка літераторів; з другого боку, думали певне заімпонувати „милостивому государю“ високим громадським становищем декого з підписаних. Останні слова в листі, містячи наперед подяку за визволення, ніби обов'язують пана з самої вже делікатности уволити волю підписаних.

Літератори, як бачимо, заходились коло своєї делікатної місії дуже обережно й дипломатично. Що-ж на те „милостивый государь“?

II.

Насамперед—кілька слів про його особу.

Тим „милостивимъ государемъ“ не був ні Собакевич, ні Манілов. Ротмістр Валеріян Еразмович Фліорковський, „латинського исповѣданія“, себто поляк, належав до людей зовсім іншого типу. Керелівка, а з нею разом і родичі Шевченка перейшли до його „по покупкѣ отъ Ангельгардта“, попереднього пана Шевченків,

¹⁾ Там-же таки, стор. 336—337.

якого саме року—невідомо¹⁾). Був це багатий—йому належав ще великий маєток у Жаботині, Черкаського повіту—та впливовий поміж тодішнім „обивательством“ польським на Правобережній Україні пан. Він служив за маршалка („предводителя дворянства“) на Черкащині і вже з осені 1859 р. брав участь у праці губерніяльного дворянського комітету, що мав розробити підстави селянської реформи. Тут пан Фліорковський заступав свій Черкаський повіт, належачи до поміркованої партії²⁾). Один з мемуаристів-сучасників таку подає характеристику цього пана: „Фліорковський, років мабуть, так на трицять людина, ех-військовий, не без деяких на всі боки нахватаних відомостей, але й малою мірою не перетравлених, закидав Комітет сажневими внесеннями de omni re scibile (про всяку всячину), з якими потім ради собі дати не вмів, але завжди складав на редакційну комісію. Приневолений перечитувати оті розумування, гадаю, що мабуть хтось инший йому виробляв, а хоч виправляв тії внесення, бо хоча й часто збивалися з даного питання, а все-ж мали завжди якийсь сенс і склад, а цього в промовах „шановного колеги“, як любив він инших титулувати, дошпортатись було не легко“³⁾). Як побачимо далі, ця характеристика не зле одбиває справжнє обличчя Фліорковського і надає цьому панові однієї риси, що згодом виступить виразніше.

Вернемось тепер до справи.

Як знаємо, 19 березня пішов колективний лист до Жаботина, а вже 28 того-ж місяця, поет пише до Варфоломея Шевченка: „Добре-б ти зробив, як-би поїхав у Керелівку та сказав-би Микиті, Йосипові і Ярині, щоб вони не квіпилися на волю без поля і без ґрунту; нехай лучче підждуть“⁴⁾). Видимо, стороною дійшли вже були якісь чутки до Петербургу, бо, звичайно, відповіді од самого Фліорковського за якийсь тиждень не можна було дістати. Не було її й за місяць, бо 22 квітня, поет знов пише Варфоломееві про ту-ж-таки справу, але вже конкретніше: „Пану (Фліорков)ському нехай Микита скаже, щоб він тричі чмокнувся з своїм рідним батьком—з чортом. По 85 карбованців нехай бере тепер чистими грішми з ґрунтом і полем, а потім (в-осени) візьме дулю“. І знов у кінці листа: „Нехай Микита питає, що той Фліорковський положить за десятину поля і за ґрунт“⁵⁾). З цього ба-

¹⁾ *Похилевич Л.* — Сказаніе о населенныхъ мѣстностяхъ Кіевской губерніи. Кіевъ, 1864, стор. 401.

²⁾ *Kotliużyński Z.* — Pamiętniki. Kraków, 1911, стор. 56.

³⁾ *Bobrowski T.* — Pamiętniki. t. II. We Lwowie, 1900, стор. 106.

⁴⁾ *Шевченко Т.* — Твори, т. II, стор. 436.

⁵⁾ Там-же-таки, стор. 437.

чимо, що „милостивый государь“ не дуже квапився з відповіддю на лист од гуртка письменників, і не одписуючи їм нічого, тимчасом пробує як-найвигодніше свої справи залагодити тут, на місці—в Керелівці. 16 травня Комітет дає доручення Мик. Новицькому особисто говорити з Фліорковським, мотивуючи це тим, що „до сихъ поръ отвѣта на это (первое) письмо не послѣдовало“¹⁾. З протокола Комітета, з 13 вересня, ми довідуємось, що першого листа-відповідь Фліорковський датував аж 19 травня. Лист цей до нас не дійшов, і ми його зміст коротенько знаємо тільки з згаданого допіру протокола: „первымъ изъ этихъ писемъ г. Фліорковскій сообщаетъ о готовности своей исполнить желаніе Комитета“²⁾, домагаючись zarazом, щоб того листа було опубліковано. Зате в червні Фліорковського немов розвязало і він одповідає не раз—і листовно, і навіть друкованим способом.

6-го червня вислав він ось якого листа до голови комітету письменників, Єгора Ковалевського.

Ваше Превосходительство

Милостивый Государь

Егоръ Петровичъ!

Имѣю честь увѣдомить Ваше Превосходительство о послѣдствіяхъ сдѣланнаго мною предложенія родственникамъ Тар. Григор. Шевченко. Я лично объявилъ братьямъ и сестрѣ Шевченковымъ: что желаю дать имъ и дѣтямъ ихъ полную свободу; что за освобожденіе не только нетребую отъ нихъ выкупныхъ денегъ, но даже принимаю на свой счетъ взносъ банковской принадлежности, по числу 11-и душъ мужеска пола до 900 р. и, что на случай, если бы они желали не выходить изъ моего имѣнія, я и на это буду согласенъ и готовъ войти съ ними въ добровольное условіе объ оставленіи въ дальнѣйшемъ ихъ пользованіи усадьбъ и пахатнаго поля.

Шевченки потребовали нѣсколько дней, чтобы подумать. По истеченіи недѣли объявили мнѣ, что они желаютъ воспользоваться моимъ предложеніемъ только въ такомъ случаѣ, если я соглашусь предоставить имъ выкупъ усадьбъ и полей, которыми они пользуются; въ противномъ случаѣ предпочитаютъ ожидать общаго крестьянскаго положенія, которое, какъ надѣются, дастъ имъ полное право выкупа означенныхъ угодій.

Я не счелъ возможнымъ исполнить это условіе потому, что на освобожденіе крестьянъ съ землею опредѣлены въ

1) „Кіевская Старина“, 1889, III, стор. 731.

2) „Кіевская Старина“, 1890, II, стор. 335.

законѣ о состояніяхъ особенные правила, исполненіе коихъ и затруднительно и потребуєть много времени. Еще же болѣе потому, что по моему мнѣнію согласіе мое: сдѣлать собственниками въ имѣніи нѣсколько семействъ въ виду ожидаемаго въ скоромъ времени новаго положенія, сущность коего неизвѣстна, показалось бы для прочихъ крестьянъ разительнымъ и быть можетъ несправедливымъ исключеніемъ.

Все это я объяснялъ Шевченкамъ и наконецъ предложилъ, что впослѣдствіи, когда будетъ новое положеніе, и они сочтутъ его для себя выгоднѣйшимъ, я готовъ буду войти съ ними въ условія на основаніяхъ указанныхъ положеніемъ, но и на это Шевченки несогласились.

Истощивъ всё зависящее отъ меня къ предоставленію Шевченкамъ свободы, я заявляю предъ Вашимъ Превосходительствомъ, что слѣдуя общему желанію Помѣщиковъ Кіевской Губерніи освободится какъ найскорѣе отъ принужденныхъ отношеній къ намъ крестьянъ, остаюсь въ полной готовности, во всякое время дать Шевченкамъ свободу на предложенныхъ мною условіяхъ, и если недѣлаю такого же предложенія всѣмъ крестьянамъ поселеннымъ на моей землѣ, то не почему другому, какъ только по предположенію, что это было бы неумѣстно, при ожидаемомъ новомъ правительственномъ положеніи для крестьянъ.

Г. Шевченко въ письмѣ къ редактору Народнаго Чтенія, перепечатанномъ въ № 66 С. Петербургскихъ Вѣдомостей, соболѣзновалъ, что его братья и сестра до сихъ поръ крѣпостные, поэтому я просилъ Ваше Превосходительство о помѣщеніи моего отвѣта на письмо Общества Г. г. Литераторовъ въ одномъ изъ періодическихъ изданій, а какъ настоящее письмо удостовѣряєть о несогласіи Шевченковъ воспользоваться свободой, то я имѣю честь покорнѣйше просить о напечатаніи и этого письма.

Съ истиннымъ почтеніемъ и совершенною преданностью честь имѣю быть Вашего Превосходительства покорнѣйшимъ слугой—подписалъ *В. Фліорковскій* ¹⁾.

Лист — надзвичайно красномовний — у всій красі виявляє цього „ліберального“ душевласника, який крутиться на всі боки, умовляє своїх кріпаків, дбає разом з тим про справедливість (!) і, вичерпавши всі засоби, щоб дати упертим мужикам волю, якої вони ніяк не хочуть (!) брати,—умиває вресні руки й вимагає

¹⁾ Друкую з оригінала, переписаного чепурним писарським розмашистим письмом на аркуші великого поштового формату.

тільки одного: щоб про його заслуги оповіщено було *urbi et orbi*. Поет, бачте, „соболюбивалъ“, що його родичі—кріпаки, а виходить—уболював даремне: вони самі зрекаються волі... Здавалося-б, добрий пан усе готов дати Шевченкам: не хоче з їх ніяких грошей, а ще й своїх 900 крб. доплачує; ласкаво згоджується, щоб вони лишалися й не виходили „ізъ моего имѣнія“ і навіть на ґрунти і поля милостиво призволяє. А отже—не хочуть капосні хлопи, та й годі!

А тимчасом картина ясна. Так і стає з наведеного документа перед очима—з одного боку темний мужик, що туго розкидає своїм мужицьким розумом, не розбирається в юридичній казуїстиці, а знає лиш одно: що добра йому не чекати од пана, і тому неймовірливий, нерішучий і боязкий; з другого боку—облесний пан, помазаний лібералізмом, але без жадної охоти „свое“ втратити, озброєний усіма здобутками кручкотворчої техніки, що в потребі удасться і до вимаганнів справедливости, й до жалісного слова, і до вислову свого обурення за заповідяну йому „кривду“. Боротьба була занадто нерівна і, як нижче побачимо, вона бокм таки вилізла упертим хлопам, що довго упиралися проти накидуваної їм волі, але таки мусіли скоритись.

Та поки пан Фліорковський мовчав для Петербурга, зволікав з відповіддю та „истощалъ всё зависящее... для предоставления Шевченкамъ свободы“—поет та його прихильники силкувалися посунути якось справу наперед. Вони спробували навіть використати оказію, щоб зговоритися з „милостивымъ государемъ“. На Україну мав їхати молодий офіцер Микола Новицький, і на його покладають доручення особисто „вступить въ рѣшительные переговоры съ этимъ плантаторомъ“ ¹⁾. 15 травня, отже ще до першого листа Фліорковського, Шевченко пише до Варфоломея: „В половині іюня, а може й раньше, заїде до тебе офіцер Новицький. Привітай його гарненько і найми, або сам позич йому коней до Жаботина. Йому поручено самолично торгуваться з Фліорковським“ ²⁾. Новицький лишив свої спомини про той епізод, що з одного боку характеризують надмірно-гаряче бажання поета допомогти своїм родичам-кріпакам, а з другого—холодне, обраховане на певні вигоди, крамарське поводження панове ³⁾.

Новицький трохи припізнівся з подорожжю на Україну, але таки бачився з Фліорковським, і от як сповіщає Шевченка про свій з ним торг за людські душі, пояснюючи, чому Шевченки так уперто сахались панської волі.

¹⁾ Чалій М. — Жизнь и произведения Т. Г. Шевченка. Київ, 1882, стор. 174. ²⁾ Шевченко Т. — Твори, т. II, стор. 438.

³⁾ „Кіевская Старина“, 1889, II, стор. 730—733.

„Былъ я у Флѣорковскаго. Плохо. Онъ соглашается дать „личную свободу“ семействамъ твоихъ братьевъ и сестры *безъ выкупа*, уступаетъ за деньги усадьбы, но ни за что не соглашается уступить земли подъ запашку. Этого, говоритъ, я сдѣлать не могу, не возмущая другихъ крестьянъ. О бестіи же этотъ Ф-вскій, да еще какая бестія—самая модная! Во что онъ оцѣниваетъ усадьбы, я этого не знаю, такъ какъ онъ говоритъ, что для этого ему необходимы нѣкоторыя соображенія. Обо всемъ онъ самъ обѣщаль написать Ковалевскому“¹⁾.

Масні слова „этого плантатора“, по всьому наведеному, ви-
круглились і стало ясно, як було-б спати на тій постелі, що він так м'якенько вистелював Шевченкам. 29 червня поет пише до Варфоломея рішуче слово: „На тім тижні президент общества літературного получив письмо од В. Флѣорковського. Він пише, що братів і сестру Ярину з дітьми випускає на волю без ґрунтів і без землі безплатно; але вони не беруть такої поганої волі. І добре роблять,—додає поет.—Як ще не був, то незабаром буде у тебе Новицький. Добре-б ти зробив, як-би вкрав у Лопухина день або й другий (і) поїхав з Новицьким у Жаботин та вдвох сказали отому дурневі, щоб він не боявся Керелівчан, а положив-би яку хоче плату за ґрунти і за землю (не менше чотирьох десятин на душу) і щоб зараз написав тому-ж президентові Єгору Петровичу Ковалевському“... „Керелівчанам скажи,—ще раз вертається в тому-ж листі до пекучої справи Шевченко,—щоб вони на ту погану безземельну волю не дуже квапились“²⁾.

Отже справа цим, здавалося-б, була припечатана. Братам і сестрі Шевченковим доводилось чекати загального визволення.

III.

Тимчасом розважливий пан, що так довго зволікав з відповіддю по суті, в червні виявляє раптом кипучу „визвольну“ діяльність. Він буквально засипає редакції газет і приватних людей своїми листами та полемічними вихватками проти Шевченка. Не добившись надрукування своїх писаннів у столичних виданнях, Флѣорковський домігся таки цього в єдиній тоді на весь Київ приватній газеті—„Київскій Телеграфъ“. Ч. 45-те цієї газети за 1860 р. мало не цілком заповнено писаниною Флѣорковського. Ось лист його, не зовсім грамотний, до редактора „Київскаго Телеграфа“, Альфреда фон-Юнка.

¹⁾ Чалый М. — Жизнь... стор. 174.

²⁾ Шевченко Т. — Твори, т. II, стор. 439.

Милостивий Государь
Альфредъ Августовичъ!

Вамъ безъ сомнѣнія извѣстенъ отзывъ Тараса Григорьевича Шевченка, помѣщенный въ № 66-мъ С.П.В. ¹⁾ Письмо Т. Г. обратило на себя вниманіе поборниковъ просвѣщенія въ Россіи; вопросъ увольненія его семейства интересуєть тѣмъ болѣе меня, потому что я помѣщикъ села Кириловки, родини малороссійскаго поэта. Я передалъ мои убѣжденія на безстороннее обсужденіе общества Г.г. литераторовъ, которое почтило меня своимъ отзывомъ, равно замѣтки мои передалъ въ Редакцію С. П. В., вопросъ давно прошедшихъ отношеній Малороссіи къ Польшѣ. Жизненный вопросъ, уничтоженія принужденныхъ отношеній крестьянъ къ помѣщикамъ, интересуєть всю Россію, а тѣмъ болѣе край нашъ. Желая дать больше гласности столь важному вопросу, позвольте мнѣ, Альфредъ Августовичъ, побезпокоить Васъ, дабы Вы помѣстили всю мою переписку въ издаваемой Вами газетѣ Киев. Телеграфъ, я не сомнѣваюсь въ Вашей безпристрастной и просвѣщенной снисходительности.

Прошу принять увѣреніе уваженія и проч.

Помѣщикъ *Фліорковскій*.

Кіевъ 16-го Іюня.

І далі, в тому-ж-таки числі „Кіевскаго Телеграфа“ маємо ще два листи поміщика Фліорковського: один—відомий вже нам лист до С. Ковалевського і другий, під заголовком „Къ Редактору“,—довжелезна полеміка з автобіографією Шевченка, надрукованою в „Народномъ Читеніі“ та „С-Петербургскихъ Вѣдомостяхъ“.

Це була принципіальна відповідь на Шевченкову „укоризну цивилізаторамъ задніпровской України“. Переказавши на початку історію Польщі, Фліорковскій запевняє, що Польща завжди не тільки толерантно, але й прихильно та з любов'ю ставилась до України й до „русскаго Рыцарства“—козаків. За-для їхнього добра вона дбала про „начала законной гражданственности“, силкувалась дати лад і „благополучіє“ козакам і досягла була „быстраго развитія малороссійской народности подъ покровительствомъ Польши“, але, на жаль, на перешкоді стало „постоянное стремленіє козаковъ къ безпорядкамъ и своеволію“. Приводом, самим тільки приводом до повсякчасних розрухів на Україні була унія; як що й траплялися іноді які надуживання з польського боку, то в тому, певна річ, не поляки винні, а „духъ времени“.

¹⁾ Мова про автобіографію, що її з „Народнаго Читенія“ передрукували „С.-Петербургскія Вѣдомости“.

Козаччину знищено 1775 р. за те, що козаки „разорили край сербовъ и плѣнили 50 тыс. населенія“. А кінець-кінцем не винні ні поляки, ні українці, винна —

... ciemnota. Jak światła zabłyszcza pochodnie

Błędy tam zobaczymy, gdzie dziś widzim zbrodnie.

Але даючи історичне розгрішення минулому, Фліорковський невблаганно ставиться до сучасности. Шевченко, напр., винен перед ним, Фліорковським, бо перебуваючи на батьківщині р. 1859-го, ні разу до його не прийшов і не схотів з ним познайомитись. Винні далі кріпаки, що бажають якоїсь волі, бо „никто болѣе помѣщика по непрерывнымъ отношеніямъ съ крестьянами, населяющими его земли, не имѣетъ возможности ближе ознакомиться съ ихъ нуждами, изучить ихъ достоинства и недостатки, вникнуть въ ихъ частный бытъ, угадать, так сказать, ихъ желанія“. Винні, нарешті, Шевченкові родичі, що нарікають на своє становище: воно-ж у їх принаймні „сносное“, коли вони не пристали на пропозицію пана „внести по расчету упдающую на нихъ банковую принадлежность и получить полную свободу“. А взагалі,—кінчить свого листа Фліорковський,—„современно ли упрекаетъ Т. Г. представителей Вельможной Шляхты злоупотребленіями давно прошедшаго времени?“

Не тільки згадується, читаючи ці розумування спритного плантатора, терпка характеристика у Бобровського сажневих писаннів Фліорковського та невміння його дати собі з ними раду. Стають тут на-віч і наївні хитрощі—заплутати сліди й реабілітувати себе, звернувши всенюку вину на „упертих хлопів“, що ніяк не хочуть „полной свободы“. Забуває тільки, плутаючи сліди, вельможний пан, що не в одно говорить, коли в листі до Ковалевського береться сам платити свій власний борг банкові, а тут-же поруч нарікає на хлопську упертість, яка не згоджується на виплату панських боргів. Все це можна-б пояснити наївністю й простактвом, коли-б під ними чогось иншого не причувалось.

Адже-ж плутаючи й плутаючись отак, наївний плантатор все-ж витворював кругом себе в звязку з популярною справою Шевченків атмосферу деякої співзвучности з завданнями і духом часу. Не дурно-ж він згадує і про „жизненный вопросъ“, і „больше гласности“ вимагає, себ-то вимовляє усі ті гучні слова, перед якими млів тодішній обиватель, якому ще недавно уста були на замок замкнуті і який ще не навчився гучних слів од справжнього діла одрізняти. І от поміщик, плантатор набував собі слави „передової людини“ і, обробляючи за лаштунками, потихеньку свої справи, про око людське виступав мало не оборонцем покривджених. Як побачимо зараз, він примусив навіть людей, що його

добре розкусили, рахуватися з ним хоча-б із самої чемности та ввічливости.

Здійнявши такий коло себе галас, пан Фліорковський тимчасом у Керелівці настирливо домагається свого і—досягає. Як це сталося—ми не маємо жадних вказівок, але 10 липня брати Шевченкові підписали з ним умову, пристаючи на ту „погану безземельну волю“, проти якої так категорично перестерегав їх поет. Вони опинились на волі—без ґрунтів і без землі, давши привід одному з тодішніх журналів до гіркого висновку: „Какая уж тутъ свобода безъ усадебъ и полей!“ („Современник“). Сам поет згадує про це глухо і в різкій формі. „Йосип п'яний і дурний—вибач йому“... ¹⁾ „Микиті скажи (як побачиш), що він дурний—ні з ким не порадившись зробив чорт знай що“ ²⁾—оце і всього, що ми маємо в його листуванні до близьких людей. Видно, Шевченкові тяжко було про цей інцидент згадувати і він збував його короткими епітетами, подаючи натомість поради, що робити далі, щоб поправити справу. Але що ця справа глибоко лежала в його на серці, бачимо з згаданого вже оповідання Черненка. Навіть перед смертю поет не міг забути Фліорковському зробленого і все жалкував та нарікав, що „брати його велику дурницю зробили, прийнявши торік від Фліорковського безземельну волю“. ³⁾

Але перед людьми Шевченко мусів згнітити свій жаль, здупити серце і навіть плантаторові дати лекцію доброго виховання та ввічливости. Ось що пише він до Фліорковського 27 липня 1860 року.

„М. Г. Валерій Эразмовичъ! Господинъ председатель Общества литераторовъ и ученыхъ и его товарищи, подписывая и адресуя на Ваше имя письмо, которымъ просятъ Васъ освободить моихъ братьевъ и сестру отъ крѣпостного состоянія, предполагали, что письмо это, какъ дѣло домашнее, не будетъ оглашено во всеуслышаніе. Но когда оно огласилось печатью, то я, какъ сочленъ этого благородного Общества и какъ родной братъ Никиты, Осипа и Ирины (Вашихъ крѣпостныхъ крестьянъ), въ судьбѣ которыхъ Общество это приняло такое живое великодушное участіе, считаю святымъ долгомъ благодарить председателя и его товарищей, благодарить во всеуслышаніе за ихъ братски-человѣческое вниманіе къ судьбѣ людей, близкихъ моему сердцу.

О письмѣ моемъ редактору журнала „Народное Чтеніе“ и о нашихъ народностяхъ я Вашего мнѣнія не оспариваю,

¹⁾ Шевченко Т.—Твори, т. II, стор. 439. ²⁾ Там-же-таки, стор. 441.

³⁾ Кониський О.—Т. Шевченко—Грушівський... т. II, стор. 373.

Ваше мнѣніе, какъ и мое, можетъ быть вѣрно и невѣрно; это дѣло (если оно въ самомъ дѣлѣ дѣло) дѣло критики, досужей полемики и безплоднаго словопренія. Дѣло наше впереди. А теперь примите мою глубокую благодарность за то, что Вы освободили моихъ братьевъ и сестру отъ банкового долга и предложили имъ безвозмездную свободу, отъ которой они, не знаю почему, отказ(ыв)ались. Еще разъ сердечно Васъ благодарю за Ваше великодушное предложеніе и сердечнѣйше прошу Васъ: назначьте послѣднюю цѣну за десятину пахотной и усадебной земли Вашей. Вы, какъ собственникъ, имѣете полное право распорядиться по Вашему благоусмотрѣнію Вашей собственностью, не ожидая правительственныхъ учрежденій, касающихся уничтоженія крѣпостного права. Во имя Божіе и человѣческое прошу Васъ назначить цѣну, какую Вамъ угодно, за землю и сообщите о Вашей волѣ предсѣдателя нашего благороднѣйшаго Общества, письменно или печатно. А за то, что Вы уже сдѣлали для моихъ братьевъ и сестры, примите мою еще разъ искреннюю благодарность.

Письмо это я намѣренъ напечатать въ одной изъ здѣшнихъ газетъ. Но если Вы найдете его почему-либо неудобопечатнымъ, то извѣстите меня. Въ ожиданіи Вашего благосклоннаго отвѣта остаюсь готовымъ къ услугамъ Вашимъ *Т. III.*“ ¹⁾

Подяку дістав Фліорковський і від Є. Ковалевського (8 вересня), і цілий Комітет (13 вересня) ще раз вернувся до всієї справи, заслухавши всеньке листування Фліорковського ²⁾. Фліорковський сам прислав до Комітету наведений вище лист Шевченка, свою відповідь йому й копію умови з Шевченками. Все це мало бути опубліковано ³⁾, хоча попереду Є. Ковалевський і застеріг був настирливого пана, що статут Товариства забороняє „всякое оглашеніе лицъ, получающихъ денежное пособіе“ ⁴⁾. По тому, як сам Фліорковський розголосив цю справу, таїтися з нею не було вже чого, і Шевченко цим разом узяв був ініціативу з надрукуванням у свої руки, — видимо, щоб запобігти безтактним виступам Фліорковського. Проте листування це того часу так і не

¹⁾ *Зайцевъ П.* — Невзданное письмо Шевченка. „Русскія Вѣдомости“, 1914, ч. 46.

²⁾ „Кіевская Старина“, 1890, II, стор. 335—337.

³⁾ *Зайцевъ П.* — Неизд. письмо Шевченка, „Русск. Вѣд.“, 1914, № 46. Див. також: *Шевченко*—Твори, т. II, стор. 441 („Письмо Ф. і мое письмо і копія з умовія печатаються в п'ятій книжці „Народнаго Чтенія“...).

⁴⁾ „Кіевская Старина“, 1890, II, стор. 337.

з'явилося друком,—мабуть цензура звернула увагу на голосну справу і, щоб не давати приводу для всяких ущипливих здогадів, попросту заборонила про неї щось друкувати.

Фліорковський був досяг свого: недорогим коштом збувся делікатної справи і надяг навіть машкару філантропа. Шевченки за кілька місяців до визволення опинилися на волі, але без землі та ґрунтів. Коли в березні 1861 р. опубліковано було „Крестьянское положение“, вони схаменулись і зреклись визвольного акту од свого пана, домагаючись визволення на загальних підставах. Плантатор-філантроп притьмом виправ їх з Керелівки і в уставній грамоті зазначив був навіть, що вони вже вибралися. Видима річ, що плантатор і тут свого-б досяг, тим більше, що поета вже не було на цім світі,—як-би в звязку з польським повстанням не почалась загальна перевірка уставних грамот на Правобережжі. Українець Лашкевич, що перевіряв Керелівську уставну грамоту, зглянувся над розпачливим становищем Шевченків і поновив їхнє право на землю та ґрунт¹⁾. Але справа з викупом Шевченків ще довго потому давала поживу для всяких фантастичних вигадок. У цитованій вже книзі Л. Похилевича під словом „Кириловка“ читаємо напр. таке: „Въ селѣ Кириловкѣ въ 1814 году родился извѣстный Малороссійскій поэтъ-художникъ Тарасъ Григорьевичъ Шевченко, выкупленный изъ крѣпостного состоянія за 2500 рублей ассигнаціями поэтомъ Жуковскимъ. Братъ и сестра Шевченки, оставаясь крѣпостными до 19 февраля, и до сего времени не выкупили своихъ усадьбъ и полевыхъ надѣловъ по своей бѣдности и по ложному направленію общественной признательности къ талантамъ великаго поэта, данному современными его поклонниками“²⁾. Що має означати остання загадкова фраза—не знати; проте вона показує, як цікавилися дійсно справою визволення Шевченкової родини, коли автор популярного справочника не завагався на цьому спинитися.

IV.

Здавалося-б, тут і край оцій документальній повісті на тему стосунків між поетом та плантатором. Але не забуваймо, що Фліорковський мав хоробливий якийсь потяг до „сажневих внесеннів“ та фігурування в друку. Може бути, листування з літераторами ще більше натхнуло цього плантатора та ех-ротмістра на

¹⁾ Кониський О.—Т. Шевченко-Грушівський, т. II, стор. 338—339.

²⁾ Похилевич Л.—Сказаніе о населенныхъ мѣстностяхъ Кіевской губ., стор. 402.

„літературну“ працю і він береться — не більше й не менше — до характеристики українського поета! Правда, за Шевченком він „никакого таланта не признавалъ“, як сам заявив був згорда в розмові з Новицьким ¹⁾, — але що за біда! Може з тим більшим запалом береться цей графоман за перо, щоб розвінчати прославленого — видимо, з непорозуміння — поета. Охочий полеміст, він і тут, як побачимо, мав ще й деякі полемічні заміри, і наслідком була — праця присвячена головним чином Шевченкові.

Насамперед про те, як дійшла до нас ця праця. ²⁾

20 січня 1862 р. службовець генерал-губернаторської канцелярії в Києві, Андрієвський, „конфіденціально“ пише до голови Київської Археографічної Комісії, відомого Михайла Юзефовича:

„Помѣщикъ Черкасскаго Уѣзда Валеріанъ Фліорковскій. задумавъ писать Исторію здѣшняго края, собралъ для этого нѣкоторые матеріалы и сгруппировалъ ихъ въ фоліантъ, заключающемъ въ себѣ 541 страницу. Въ началѣ этого фоліанта приложено введеніе, въ которомъ Фліорковскій обвиняетъ археографическія комиссіи и историковъ въ пристрастной разработкѣ и обнародованіи актовъ, касающихся исторіи здѣшняго края. Полагая, что для состоящей подъ Вашимъ предсѣдательствомъ Коммиссіи любопытно будетъ просмотрѣть матеріалы, собранные Г. Фліорковскимъ, между которыми, быть можетъ, найдутся и интересные документы, я имѣю честь препроводить къ Вашему Превосходительству составленный фоліантъ“.

Далі йде виписка з справи „Канцелярії Генералъ-Губернатора, секретной части 1862 г. № 16 полит. объ обыскѣ сдѣланномъ въ домѣ Черкасскаго Предводителя Дворянства *Фліорковскаго* и о перепискѣ послѣдовавшей вслѣдствіе этого обыска“: спис книг, рукописів та інших речей, взятих підчас трусу, та чималі витяги з паперів Фліорковського з такою припискою при кінці од того-ж-таки Андрієвського: „Весь этотъ сборникъ могъ бы быть переданъ и употребленъ съ пользою Кіевскою Археографическою Коммиссіею при ея работахъ“.

Отже, дякувати просвітнім інтересам київської жандармерії, до нас і дійшла оця прецікава праця ех-ротмістра Фліорковського, свого роду плід „досужей полеміки“, як писав у своєму листі до його Шевченко. Як відгук епохи й світогляду певного сорту людей, цей саморобний плід має для нас безперечний інтерес і вагу й може служити за епілог до того епізоду між поетом та плантатором, що зайняв попередні сторінки.

¹⁾ „Кіевская Старина“, 1889, III, стор. 733.

²⁾ За подані тут документи складаю подяку В. В. Міяковському.

Ось од слова до слова утір Фліорковського.

Краткій Взглядъ
на направленіе Малороссійской Литературы.

Всѣ болѣе или менѣе извѣстные сочиненія которые въ продолженіи 15-ти послѣднихъ лѣтъ, родились такъ сказать изъ обвитой преданіями души Русиновъ, мы смѣло можемъ назвать: одною Историческою безконечною думою, поочередно занявшею обширное полѣ (sic!) Исторіи романа и пѣсни (поэзіи)...

Г. Г. Костомаровъ, Шевченко и другіе, если только бросаютъ взглядъ свой на давно прошедшую эпоху Лехо-Русской единицы, то съ раздраженіемъ замѣняютъ непріятный имъ свершившійся фактъ, на идеаль политической независимости Украины и всеобщего гражданства цѣлой массы ея народонаселенія...

Орудіемъ этой идеи въ понятіяхъ Малороссійскихъ Писателей были Козаки, о которыхъ ясно говоритъ Г. Костомаровъ, что цѣлю ихъ было разлитіе понятій либерализма и вольности, стѣсненныхъ въ извѣстныхъ границахъ польскаго общества, на цѣлую массу, чего немогли достигнуть въ соединеніи съ аристократическою Республикою, слѣдовательно имъ оставалось только освободить собственные силы и въ послѣдствіи начать славное посланіе общественнаго обновленія... При подобномъ взглядѣ на давно прошедшее время, легко возненавидитъ родное начало, представляющего (идеализирующего) застои и несправедливость, а отъ сомненія и ненависти до отступничества только одинъ шагъ...

Нельзя не указать однако на такое непріязненное направленіе Малороссійской Литературы, и въ то время когда извѣстные мужи и Историки Польскіе поэтизируютъ давно прошедшіе отношенія наши, снисходительно указывая на самые злоупотребленія Козацкіе..., Писатели собратней намъ народности не только не стараются смягчить обоюдныя ошибки, несчастныя въ послѣдствіяхъ для обѣихъ сторонъ, но напротивъ того, со всею необузданностью Козацкой нетерпимости, гордо отталкивая руку забвенія, которую Мы неперестаемъ, Имъ, въ продолженіи двухъ вѣковъ, протягивать, какъ бы силятся раздуть огонь мести и непримиримой вражды...

Сочиненія ихъ разходясь во множествѣ экземпляровъ, наполняютъ наши сѣленія (sic!), и безъ всякаго сомненія неостаются безъ вліянія, на наше полуобразованное, но

впечатлительное народонаселеніе... Не отнимая въ Пробужденныхъ Малороссійскихъ: романѣ и поэзіи литературнаго достоинства, мы не можемъ не сожалеть, ихъ непріязненнаго для насъ направленія... но чтобы отстранить самое подозреніе пристрастнаго взгляда, приведемъ для примѣра нѣкоторые изъ нихъ, вотъ слова которые мы встрѣчаемъ въ пѣсняхъ *Гайдамаки* и *Тарасова ночи* (вѣроятно здѣсь упоминается о томъ самомъ Тарасѣ, который въ 1628 г. нечаянно напалъ разбить и вырѣзалъ Поляковъ подъ Переяславлемъ).

[Далѣ наведено витягъ зъ „Тарасовой ночи“ одъ слівъ —, „Вже не три дні, не три ночі“, кінчаючи словами: „Ляхів що приспала“; зъ „Гайдамак“ — одъ слівъ: „Як посеред моря кривавого стоїть Гонта“, кінчаючи словами: „Ходім, брате“. По цитаті: „и т. д.!??!... Еще ужаснѣе, еще отвратительнѣе. Смотр. Кобзарь Тараса Шевченки. СПб. 1860. Коштомъ Платона Семеренка. Стр. 51. 52. 53. 208. 209. 210 и т. д.“ По цьому дальший текстъ Фліорковського].

Вдохновенный Поэтъ Малороссійской музы, созидая пѣсни преданій и народной думы, какъ-бы сожалѣя смутные времена прошедшаго, представляетъ намъ несомненный фактъ: болѣзни духа и усталости... пѣснь его носитъ отпечатокъ борьбы добраго и злаго, „Аримана и Озириса“ (!) послѣдніе усилія гражданскаго порядка и народнаго самоуправія, въ эту отдаленную эпоху всеобщаго несчастія... Тѣ однако и подобные имъ мѣста, которые мы встрѣчаемъ, почти безъ исключенія, во всѣхъ сочиненіяхъ касающихся давно-прошедшихъ отношеній нашихъ, едва-ли обѣщаютъ намъ счастливую и спокойную будущность!?... Нѣтъ... времена Подковы, Шаха, Кривоноса, Железняка и другихъ прошли безвозвратно... Въ XIX вѣкѣ, вѣкѣ прогресса и филантропическихъ идей, громаднй интересъ Народа, и вѣковыя истины, всѣгда (sic!) почти и однѣ только, предшествовали кровопролитнымъ переворотамъ... всѣ-же возбужденія неотвѣчающіе вѣликимъ (sic!) цѣлямъ народнаго возрожденія, не только неупрачиваютъ, но напротивъ того затрудняютъ, преуспѣяніе идеи справедливости и желаннаго успѣха... Они только служатъ доказательствомъ политической незрелости и ежель и отражаются въ гибельныхъ послѣдствіяхъ, то для того только, чтобы записывая кровавую карту иннаго вѣка, въ дѣяніяхъ рода человѣческаго, быть однимъ болѣе примѣромъ: моральнаго упадка и безсознательныхъ волненій массъ... Нѣтъ... Сто разъ нѣтъ...

Я далеку отъ мысли упрека талантливымъ дѣятелямъ, собратней народности!... Да, дѣло наше впереди... Достиженіе

цѣли и развязка интересують обѣ стороны, мы также, какъ, и преждѣ (sic!) останемся вѣрны своему призванію... какъ и нѣкогда не перестанемъ соболюбствовать... и твердо сознавая обоюдныя ошибки, смѣло вступаємъ на встрѣчу загадливої (sic!) будущности... Вотъ почему я рѣшився написать слабый опытъ для составленія Исторіи Малої Руси и Козачества, представляя трудъ мой на безпристрастный Судъ Людей дѣла но не сердца.

1860 года

В. Фліорковскій.

13-го Сентября

Жаботинъ.

І знов не сама безпорадність автора що-до викладання своїх думок, занотована в споминах Бобровського, спадає на думку, читаючи оцю писанину. І не тільки ущиплива увага службовця генерал губернаторської канцелярії, що, мовляв, „Фліорковскій, пустившійся авторствовать по-руски, не умѣть писать на этомъ языкѣ“. Впадає тут в око инше.

Звернімо насамперед увагу на дату: 13 вересня 1860 року. Це був час, коли вже допіру закінчена була справа з „поганою безземельною волею“ для Шевченкових родичів, коли Фліорковський дістав уже подячливого листа од поета, а може й од Ковалевського; коли в свідомості плантатора ще не замовкли певне всі перипетії філантропічного крутіїства, що ним позбавлено мшатка хліба облагодіяних кріпаків. Більше навіть: маємо сліди, що свою працю писав Фліорковський під безпосереднім вражінням справи, бо-ж фраза: „да, наше дѣло впереди“ — живцем винята з Шевченкового листа з 27 липня. Отже „літературна“ критика почтивого ех-ротмістра — це безпосередній протяг філантропічної справи з визволом Шевченкових родичів А коли так, то контури прецікавої побутової картини зарисовуються виразно.

Саме в той час, як поет там, на далекій півночі, тяжко переживає всі огидні перипетії цієї драми з визволом своїх кривих — згадаймо тільки оповідання Новицького, як виражав його Шевченко на розмову з Фліорковським, — тут, у Жаботині, серед кріпачької праці, в спокійному кабінеті, плантатор обмірковує „літературну студію“ про людину, якій завдав таких мук, читає нотації про „козацьку нетерпимость“, нагадує по-християнському про „забвение“ й пишається „вѣкомъ прогресса и филантропическихъ идей“, пророкує „преуспѣяніе идеи справедливости“... Коли поет криком кричить од болю, кривди та сбурення — плантатор береться до казуїстичної полеміки і боїться тільки одного — як-би приклад ограбованих та одурених родичів поета не зворохобив йому решти його кріпаків.

Шляхи поета й плантатора перестрілися були на один мент і обидва зробили, як видко, найгірше вражіння один на одного. Плантатор вилив своє невдоволення й образу в наведених допіру убогих, плутаних, фарисейством і жовчю розведених рядбах. Що-ж до поета — то як-раз до цього часу (вересень 1860 р.) стосується його пророкування:

Буде бите
Царями сіянее жито,
А люди виростуть. Умруть
Ще незачатії царята —
І на оновленій землі
Врага не буде, супостата,
А буде син і буде мати
І будуть люди на землі...

Хто зна, чи на цьому пророкуванні про загибель старого царства й панства не одбилася, хоч і підсвідомо, ота хвилинна зустріч з плантатором, типовим заступником захитаної вже трухлятини?

В И Д А Н Н Я

ІСТОРИЧНО-ФІЛОЛОГІЧНОГО ВІДДІЛУ

УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК

У К И Ї В І.

.....

I. Записки Історично-Філологічного Відділу:

кн. I (1919)—1 крб. 50 к.; кн. II—III (1920—1922)—2 крб.; кн. IV (1923) — 2 крб.; кн. V (1924—1925)—2 крб. 50; кн. VI (1925)—2 крб.; кн. VII—друкується.

II. «Україна» кн. 1—2 (1924)—2 крб.; кн. 3 (1924)—2 крб.; кн. 4 (1924) — 2 крб.; кн. 1—2 (1925)—2 крб. (продається тільки в Держвидаві).

III. Збірник Історично-Філологічного Відділу:

№ 1 — акад. Дм. Багалій, Нарис української історіографії. Т. I. Джерелознавство, вип. I (1923)—1 крб.; вип. II (1925)—1 крб.

№ 2 — проф. Теокт. Сушицький, Західньо-руські літописи, як пам'ятки літератури, I (1921)—1 крб.

№ 2а—проф. О. П. Сушицький, Запально-русскія лїтописи, какъ памятники литературы, I (1921)—1 крб.

№ 3 — акад. Аг. Кримський, Історія Персії та її письменства. I. Як Персія, звоєвана арабами, відродилася політично (1923) — 1 крб.

№ 4 — Давній Київ: а) Хв. Ернст, Контракти й контрактний будинок у Києві (1924), 2-ге вид.—50 коп.

№ 5 — В. Науменко, Нові матеріали для історії початків української літератури XIX в., I—III (1924)—50 коп.

№ 6 — акад. Аг. Кримський, Перський театр, звідки він узявся та як розвивався, з 5 малюнками (1925) — 1 крб.

№ 7 — проф. Вол. Резанов, Драма українська. Т. I. Старовинний театр український. Розвідка і тексти. Вип. 1. Сценічні вистави в Галичині (друкується). Вип. 3. Шкільні дієства великодняго циклу (закінчується друком).

№ 8 — Ол. Курило, Уваги до сучасної української літературної мови, 1923 і 1925 (продається тільки в Книгоспідці).

№ 9 — акад. Аг. Кримський, Хафиз та його пісні, в його рідній Персії XIV в. та в Європі.—1 крб. 25 коп.

№ 10 — акад. Аг. Кримський, Історія Туреччини (1924) — 1 крб. 50 коп.

№ 11 — Ів. Каманін та Ол. Вітвіцька, Водяні знаки українських паперів до 1650 р. (1923) — 2 крб. 50 коп.

№ 12 — акад. О. Шахматов та акад. Аг. Кримський, Нариси з історії української мови та хрестоматія старописьменської українщини (1924) — 1 крб.

№ 13 — Програми для збирання етнографічних матеріалів: I. Ол. Курило, Початки мови (1923)—25 коп. II. Клем. Квітка, Професіональні народні співці та музиканти (1924) — 60 коп. III. проф. Є. Тимченко, Діалектологічні вказівки (1925)—15 коп. IV. Програми до збирання пісенного матеріалу (1925).—5 к.

№ 14 — В. Ганцов, Діалектологічна класифікація українських говорів (з картою) (1923) — 60 коп.

№ 15 — Найголовніші правила українського правопису (1925)—10 к.

№ 16 — акад. П. Тутківський, Матеріали для бібліографії українського мапознавства (1924) — 50 коп.

Ціна (1986г)

2007

- № 17 — проф. Хв. Тітов, Матеріали для історії книжної справи на Україні (знімком) (1924) — ц. 10 крб.
- № 18 — проф. С. Тимченко, Локатив в українській мові (1925) — 60 коп.
- № 19 — акад. А. Кримський та М. Левченко, Знадобы для життєпису Ст. Руданського (з 4-ма малюнками та вступною промовою акад. С. Єфремова) — (друк.)
- № 20 — проф. Хв. Тітов, Стара вища освіта в київській Україні кінця XVI — поч. XIX в. (із 180 малюнками) (1924).
- № 21 — О. Курило, Фонетичні та деякі морфологічні особливості говірки села Хоробричів (1924) — 60 коп.
- № 22 — М. Марковський, Як утворивсь роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» (1925) — 1 крб. 25 к.
- № 23 — Л. Шульгина, Пасічництво. Праці Кабінету Антропології та Етнології ім. Хв. Вовка. Вип. 1. (1925) — 40 к.
- № 24 — Рос.-Україн. Словник. Т. I-й, під головним редагуванням акад. А. Кримського (1924) — 2 крб. 50 к.
- № 25 — акад. Д. Багалій, Український мандрований філософ Г. С. Сковорода (друк.).
- № 26 — Науковий збірник Істор. Секції за р. 1924. — 3 крб. 40 к.
- № 27 — К. Грушевська, З примітивної культури. — 2 крб. 50 к.
- № 28 — Шевченко та його доба. 1-й Збірник Комісії для видавання пам'яток нов. письмен.—1 крб. 75 к.
- № 29 — Програми до збирання оповідань, казок, переказів і пісень (друк.).
- № 30 — акад. С. Єфремов. Поет і плантатор. Київ, 1925. — 20 к.
- № 31 — проф. В. Данилевич. Археологічна минувшина Київщини (з 5 таблицями малюнків та 9 мапами). Київ, 1925.
- № 32 — проф. С. Тимченко. Номінатив і датив в українській мові (1925) — 75 к.

.....

Державні установи та товариства, котрі вдаються безпосередньо до Академії Наук (Київ, вул. Короленка [кол. Володимирська] 54, тел. 14-26), мають на академічних виданнях 30% знижки. Інший склад видань — «Книгоспілка», Київ, вул. Короленка № 46. (Видання під №№ 24—28 набувати можна тільки в книгарнях Д. В. У. та Книгоспілки).

.....

ЦІНА 20 коп.

РА 2007y